

ROLE ÚSTAVNÍHO SOUDU PŘI OCHRANĚ VLASTNICKÉHO PRÁVA

ONDŘEJ MORAVEC

Advokátní kancelář Hartmann, Jelínek, Fráňa a partneři, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Příspěvek je případovou studií analyzující věnovanou nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 78/06 ze dne 16. 10. 2007 a souvisejícím rozhodnutím Nejvyššího soudu. Jejich předmětem je otázka následků odstoupení od kupní smlouvy v případech, kdy kupující v mezidobí převedl vlastnické právo na další osobu. Pozornost je věnovaná především dělbě kompetencí mezi Ústavní soud a soudy obecné. Z tohoto úhlu pohledu je posuzována též otázka závaznosti nosných důvodů rozhodnutí Ústavního soudu.

Klíčová slova v rodném jazyce

Kontrola ústavnosti, ústavní stížnost, ústavní soud.

Abstract

The contribution is the case study focused on the judgement of the Constitutional Court Pl. ÚS 78/06 from 16th October 2007 and related decisions of the Supreme Court. Consequences of withdrawal of contract when buyer has transferred right of ownership to the third party are subject of above mentioned judgements. Attention is paid particularly to division of powers between the Constitutional court and ordinary courts. The theme of bindingness of rationes decidendi of Constitutional courts' decisions is examined from this point of view as well.

Key words

Judicial review, constitutional complaint, constitutional court.

1. ÚVOD

Ve svém příspěvku bych se rád zaměřil na procesní stránku ochrany vlastnického práva, konkrétněji pak na dělbu kompetencí mezi Ústavním soudem a obecnou justicí. Hledání hranice mezi specifickým ústavním právem a právem tzv. obyčejným představuje dlouhodobý problém nejen ústavního soudnictví, ale též soukromého práva. Jakýkoli majetkový spor je totiž možné vnímat v ústavní rovině pohledem základního práva vlastnit majetek, každý majetkový spor tak teoreticky může skončit před Ústavním soudem. Ústavní soud je vystaven snahám účastníků řízení před obecnými soudy domoci se změny nepříznivého (často objektivně vadného) rozhodnutí pokusit případná pochybení napravit a suplovat úlohu Nejvyššího soudu, jehož úkolem je rozhodovat většinu soukromoprávních sporů v poslední instanci a sjednocovat tak judikaturu obecných soudů. Je zřejmé, že ne každý případ nesprávné aplikace obyčejného práva musí vést k porušení čl. 11 Listiny, stejně jako by bylo nepřipadné tvrdit, že majetkové spory se mohou před Ústavní soud dostat pouze prostřednictvím ochrany procesních práv a že k ústavní konformitě závěru obecných soudů postačí, existuje-li zákonný podklad v obecné rovině, přičemž hodnocení, zda zákonné předpoklady byly v konkrétním případě splněny, náleží obecným soudům. E. Wagnerová v této souvislosti trefně poznamenává, že hodnotové pojetí základních práv a jejich prozařování do práva obyčejného v mnohém změnila dogmatiku všech právních odvětví,

zejména odvětví civilistických. Neshody mezi obecnými a ústavními soudy jsou průvodními jevy této změny.¹ Velkým úkolem Ústavního soudu je udržet odůvodnění svých nálezů v ústavněprávní rovině a v souladu s neustále opakovanou větou, že jeho úkolem není hodnotit věcnou správnost rozhodnutí obecných soudů.

Nutno předeslat, že tento úkol se ne vždy daří plnit. Ze soukromoprávních exkurzí z posledních led uveďme namátkou alespoň tři případy:

Ve stanovisku Pl. ÚS st 21/05 ze dne 1.11.2005² Ústavní soud obsáhle analyzuje institut určovací žaloby a následně formuluje závěr,³ že „*tvrzením vlastnického práva... v případě absence legitimního očekávání není naplněna preventivní funkce žaloby dle § 80 písm. c) občanského soudního řádu, a tedy není dána naléhavost právního zájmu na jejím podání.*“⁴ V nálezu I. ÚS 383/05 z 10.10.2007 se setkáme s polemikou senátní většiny a disentující soudkyně na téma věcné legitimace ve sporech z bezdůvodného obohacení.⁵ Zřejmě nejsledovanějším (a nejilustrativnějším) případem je plenární nález Pl. ÚS 78/06 ze dne 16.10.2007, němž se Ústavní soud⁶ zabýval následky odstoupení prodávajícího od kupní smlouvy v případě, kdy kupující v mezidobí převedl vlastnické právo na třetí osobu. Návrh na zrušení ust. § 48 odst. 2 občanského zákoníku Ústavní soud zamítl, přistoupil však vydání interpretativního výroku v tomto znění:

„Odstoupení od smlouvy podle § 48 odst. 2 občanského zákoníku se – není-li právním předpisem nebo účastníky dohodnuto jinak – smlouva od počátku ruší, avšak pouze s účinky mezi jejími účastníky. Vlastnické právo dalších nabyvatelů, pokud své vlastnické právo nabyli, v dobré víře, než došlo k odstoupení od smlouvy, požívá ochrany v souladu s čl. 11 Listiny základních práv a svobod a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv vyvěrajícími z pojmu demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy, a nezaniká.“

Není samozřejmě možné vést mezi právem ústavním (které jediné je doménou Ústavního soudu) a právem tzv. obyčejným ostrou dělicí linií, stejně zřejmé se však zdá být, že Ústavní soud nemá natolik volné ruce, aby dle vlastní ad hoc úvahy hodnotil, zda tu kterou otázku je možné považovat za otázku ústavního rozměru. Současná situace se však bohužel takto jeví. Obligátní odmítací formulka vytykající neúspěšnému stěžovateli, že pominul zvláštní charakter institutu ústavní stížnosti, která není obyčejným opravným prostředkem, a nepozvedl svou argumentaci na ústavní úroveň vyznívá dosti nevěrohodně, když v dalších víceméně obdobných případech (např. výše uvedených) přistoupí k meritornímu přezkumu, aniž uvede, v čem konkrétně je ústavní dimenze spatřována. Doktríny, které pro takové

¹ Wagnerová, E.: Přetrvávající tendence z minulosti v činnosti soudů a obtížnost jejich odstraňování, in: Šimíček, V. (ed.): Role Nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Masarykova univerzita, Brno, 2007, s. 63.

² Publikováno pod č. 477/2005 Sb.

³ V tomto případě šlo o stanovisko pléna iniciované postupem podle ust. § 23 zákona o Ústavním soudu.

⁴ Již v tuto chvíli je třeba uvést, že ke stanovisku je připojen disent soudkyně Wagnerové, která většinou mimo jiné vytýká, že úvahy k povaze určovací žaloby jsou výkladem jednoduchého práva a jako takové náležejí obecným soudům.

⁵ K tomuto problému podrobně srov. Malenovský, R: K jednomu aspektu bezdůvodného obohacení v případě neplatné či zrušené smlouvy dle § 457 ObčZ, Právní rozhledy, roč. 2007, č. 21, s. 780 an.

⁶ V tomto případě šlo o řízení vyvolané Nejvyšším soudem podle čl. 95 odst. Ústavy.

případy vyvinul Spolkový Ústavní soud si jeho český protějšek neosvojil⁷ a nevypracoval ani žádný vlastní algoritmus, který by účastníkům řízení před obecnými soudy napověděl, nakolik jsou vyhlídky na úspěch jejich ústavní stížnosti nadějně. Druhý problém, který nejasněné kompetence Ústavního soudu ve vztahu k obecné justici vyvolávají, souvisí s precedentní závazností judikatury Ústavního soudu. Ústavní soud totiž dal přibližně před rokem obecným soudům dvakrát najevo, že napříště hodlá respektování své judikatury (a to nejen vzešlé z obecné kontroly norem, nýbrž i z řízení o ústavních stížnostech) obecnými soudy vynucovat a opačná rozhodnutí obecných soudů rušit s odkazem na čl. 89 Ústavy.⁸ Tuto snahu lze jednoznačně uvítat,⁹ jedním dechem je však třeba dodat ono příslovečné B, totiž, že nezbytnou podmínkou akceptace naznačeného postupu Ústavního soudu, je to, že sám Ústavní soud se bude pohybovat v rámci svých kompetencí. Existuje tedy dost dobrých důvodů pro to, abychom se dělbu kompetencí mezi Ústavním soudem a obecnou justicí podrobněji zabývali.

2. ÚSTAVNÍ SOUD V ÚSTAVNÍM SYSTÉMU

Základní východisko pro všechny další úvahy nalezneme v čl. 83 Ústavy, dle něhož je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Za prvotní kompetenci ústavních soudů bývá považována kontrola norem, ať už se jedná o kontrolu preventivní či následnou, konkrétní či abstraktní.¹⁰ Pouze některé z ústavních soudů jsou vedle této kompetence vybaveny též pravomocí chránit subjektivní základní práva v řízení o ústavních stížnostech.¹¹ Tyto systémy v sobě mají podle všeho již zakódovanou naznačenou dvoukolejnost obecného a ústavního soudnictví. Oproti ostatním modelům kontroly ústavnosti musejí vymezit kompetence Ústavního soudu nejen ve vztahu k moci zákonodárné, ale též ve vztahu k obecným soudům,¹² a musejí vytvořit vhodné komunikační kanál mezi Ústavním soudem a vrcholnými soudy obecné justice.

V Ústavním systému České republiky je tímto kanálem především čl. 95 Ústavy,¹³ který obecné soudy zavazuje zákony a brání jim, aby samy posoudily ústavnost obyčejného zákona a případně jej vyloučily z aplikace, jak je běžné v modelech difuzní kontroly ústavnosti. Čl. 95 odst. 2 Ústavy tedy nelze redukovat toliko na založení aktivní legitimace obecných soudů v řízení o kontrole norem, nýbrž sehrává svou roli i při ochraně základních práv, neboť obecné soudy zapojuje do jejich ochrany a jednotlivec tak není nucen (alespoň teoreticky) projít všemi instancemi obecné justice, než bude Ústavní soud konečně moci vyslovit

⁷ Jedná se především o tzv. Heckovu a Schumanovu formuli. Zatímco s Heckovou formulí Ústavní soud v modifikované podobě někdy (nikoli však pravidelně), Schumanova formule se v judikatuře Ústavního soudu prakticky nevyskytuje. Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V.: Zákon o Ústavním soudu – komentář, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2007, s. 242.

⁸ Nález Ústavního soudu IV. ÚS 301/05 známý pod označení *Slovenské důchody*.

⁹ Srov. diskuse na serveru Jiné právo, zejm. Šimíček, V.: Cesta k větší závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu: jednotná judikatura namísto algoritmu a diskusní příspěvek T. Langáška, srov. <http://jinepravo.blogspot.com/2007/12/cesta-k-vt-zvaznosti-rozhodnut-stavnho.html>, návštěva 29.10.2008

¹⁰ Srov. Wagnerová, E.: Ústavní soudnictví, Linde, Praha, 1996, s. 18 an.

¹¹ Takové systémy (vedle ČR, též SRN či Španělsko) označuje E. Wagnerová jako plně rozvinuté, tamtéž, s. 54.

¹² K této otázce srov. zejména Blahož, J.: Soudní kontrola ústavnosti, ASPI, Praha, 2001, s. 426 an.

¹³ K analýze tohoto ustanovení Ústavy srov. Šimíček, V.: Článek 95 Ústavy ČR jako prostor pro přímou aplikaci ústavních norem, In: Šimíček, V., Hloušek, V.: Dělbá soudní moci v České republice, Masarykova univerzita, Brno, 2004, s. 166 an.

protiústavnost aplikovaného zákona.¹⁴ Tento rozměr čl. 95 Ústavy (oproti prostému založení aktivní legitimace pro podání návrhu na zrušení protiústavního právního předpisu) akcentují případy, kdy obecné soudy podávají návrh na vyslovení protiústavnosti normy, která byla v mezidobí zákonodárcem zrušena. Obdobnou funkci jako čl. 95 Ústavy plní též § 78 zákona o Ústavním soudu, podle něhož senát Ústavního soudu přeruší řízení o ústavní stížnosti a podá plénu návrh na zrušení právního předpisu, dospěje-li k závěru, že příčinou porušení základního práva byl protiústavní zákon. Komunikační most mezi ústavní a obecnou justicí doplňuje usnesení pléna Ústavního soudu, jímž si plénum atahovalo rozhodování o ústavních stížnostech podaných proti rozhodnutím velkých, resp. rozšířených senátů.¹⁵

Tou nejširší branou, jíž Ústavní soud vchází na pole obecné justice, však zůstává institut ústavní stížnosti. Ústavní soud sice vytrvale opakuje, že ústavní stížnost nelze považovat za řádný opravný prostředek a běžnou součást instančního postupu, doposud však nevytvořil algoritmus, podle něhož by důsledně postupoval a hodnotil, zda ten který majetkový spor dosáhl ústavní roviny. Nezbyvá proto, než pro začátek vyjít z poznatků právní teorie. Ústavní stížnost bývá někdy považována za žalobu určovacího typu.¹⁶ Jiní autoři upozorňují na odlišný předmět řízení o ústavní stížnosti, jímž je (na rozdíl od předcházejícího řízení před obecnými soudy) základní právo, které mělo být porušeno.¹⁷

Projevem výše uvedeného je skutečnost, že Ústavní soud v první řadě konstatuje, že v řízení před obecnými soudy došlo k porušení ústavně zaručeného základního práva. Kasace napadeného rozhodnutí je nevyhnutelným následkem této vady. V některých případech Ústavní soud porušení základního práva konstatuje přímo ve výroku, jindy se výrok omezuje toliko na zrušení napadeného rozhodnutí, zatímco porušení základního práva je vysloveno v odůvodnění. Praktický dopad různého postupu jednotlivých senátů je nepatrný.

Ústavní soud totiž razí názor, že jeho nálezy mají precedenční význam pro obecné soudy, ať už jde o plenární nálezy ve věcech kontroly norem, tak senátní (ale pochopitelně i plenární) nálezy vydané v řízeních o ústavních stížnostech. Debata na téma závaznost odůvodnění nálezů Ústavního soudu se zdá být stále živá, stejně jako usilovné hledání oněch nosných důvodů, které *nepochybně závazné jsou*. Jako příspěvek do této diskuse lze chápat i stále častější praxi Ústavního soudu ve vydávání tzv. aditivních a zejména interpretativních výroků. Takový postup není zdaleka nesporný. Ústava ani zákon o Ústavním soudu totiž takovou pravomoc Ústavnímu soudu výslovně nesměřuje, Ústavní soud není oprávněn formulovat ani formálně závaznou interpretaci ústavy. Oporou se Ústavnímu soudu stal především čl. 83 Ústavy doplněný o Ústavním soudem pocitovanou potřebu zdůraznit svůj právní názor, který z výroku *návrh se zamítá* není možné vyčíst. Institut interpretativního výroku lze chápat jako reakci Ústavního soudu na občasné zpochybňování teze závaznosti odůvodnění nálezu. Pokud však akceptujeme tezi o závaznosti nosných důvodů všech nálezů Ústavního soudu, docházíme nevyhnutelně k závěru, že existuje zcela zanedbatelný rozdíl mezi tím, zda Ústavní soud svůj názor pojme do interpretativního výroku nebo zda zůstane vyjádřen toliko v odůvodnění.

¹⁴ Obecné soudy tuto kompetenci zejména zpočátku využívaly velice sporadicky (srov. Wagnerová, E. dílo cit. sub 10, s. 63).

¹⁵ Publikováno pod č. 446/2006 Sb.

¹⁶ Klíma, K.: Ústavní rozměr tvorby práva Ústavními soudy, In: Hranice přezkumu rozhodnutí obecných soudů ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti, Linde, Praha, 2005, s. 56.

¹⁷ Langášek, T.: in Wagnerová, E. a kol.: Zákon o Ústavním soudu s komentářem, ASPI, Praha, 2007.

V obou případech je dopad právního názoru Ústavního soudu podobný. Obecné soudy jsou povinny tento názor reflektovat, což neznamená mechanicky jej následovat, nýbrž povinnost se s ním kriticky vypořádat a v případě odlišného názoru své rozhodnutí náležitě zdůvodnit.¹⁸ Pokud se Ústavní soud s takovým odlišným názorem neztotožní, jsou obecné soudy povinny potvrzený názor Ústavního soudu akceptovat a aplikovat jej ve vlastní rozhodovací praxi.¹⁹ Citovaný nálezný tak doplňuje výše popsany komunikací kanál mezi obecnou a ústavní justicí. Jeho vytvoření sice lze obecně rovině uvítat, na straně druhé však nelze nevidět jeho důsledky. Pokud se totiž Nejvyšší soud (resp. Nejvyšší správní soud) po zrušení svého rozhodnutí Ústavním soudem nesmíří s odlišným názorem Ústavního soudu, nabízí se předložení věci velkému (resp. rozšířenému) senátu, přičemž o stížnosti proti rozhodnutí takového senátu již bude rozhodovat plénum Ústavního soudu. Vytváří se tak institut jakéhosi odvolání proti názoru senátu Ústavního soudu. Takový postup sice může v některých případech být prospěšný, zároveň však vyvolává další problémy. Na některé z nich se pokusíme upozornit.

3. NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU PL. ÚS 78/06 A JEHO REFLEXE

Podkladem pro naše další úvahy bude již jednou zmíněný případ právních následků odstoupení od kupní smlouvy. Startovacím bodem je rozsudek velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2808/2004 ze dne 14.6.2006.²⁰ založený na stanovisku občanskoprávního kolegia sp. zn. Cpjn 201/2005.²¹ V tomto rozhodnutí se Nejvyšší soud odklonil od své předešlé praxe a zaujal stanovisko, že odstoupením od smlouvy o převodu vlastnictví nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě kupující nabytí vlastnické právo. Odstoupením od smlouvy se proto obnovuje vlastnické právo prodávajícího a to i tehdy, když ještě před odstoupením od smlouvy kupující své vlastnické právo převedl na třetí osobu; ta odstoupením od smlouvy o své vlastnické právo přichází, resp. se skutečným vlastníkem nikdy nestala, neboť ani kupující se v důsledku odstoupení od smlouvy prodávajícím nikdy nestal vlastníkem. Vnucující se námitku ochrany dobré víry poctivého nabyvatele Nejvyšší soud odmítl poukazem, že „ochrana dobré víry v českém právním řádu neplatí obecně, ale jen v případech stanovených zákonem.“ Rozhodnutí bylo záhy podrobena kritice v odborné literatuře.²² Není naší ambicí vyjadřovat se k tomuto problému civilistiky meritorně, zajímat nás však bude způsob, jakým na toto rozhodnutí Nejvyššího soudu zareagoval Ústavní soud a v dalším sledu pak opět sám Nejvyšší soud.

Přehlasovaný senát Nejvyššího soudu totiž posléze v jiné věci konstatoval, že je vázán právním názorem velkého senátu, který však nepovažuje za ústavně konformní (implicitně na rozdíl od názoru vlastního), a proto mu nezbyvá, než přerušit řízení a předložit Ústavnímu soudu návrh na zrušení ust. § 48 odst. 2 občanského zákoníku. Již sám tento postup vzbuzuje značné rozpaky, neboť sám předkládající soud byl přesvědčen o tom, že napadené ustanovení lze interpretovat ústavně konformně. Vázanost senátu právním názorem velkého senátu tak byla upřednostněna před imperativem ústavně konformní interpretace obyčejného práva.

¹⁸ Srov. nálezný Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 301/05.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Publikováno in: Právní rozhledy roč. 2006, č. 18, s. 681

²¹ Uveřejněno jako R 40/2006 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

²² Srov. Spáčil, J.: Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo třetí osoby: opět polojasno? Právní rozhledy, roč. 2008, č. 9, s. 329 a literatura tam uvedená.

Ústavní soud návrh logicky zamítl, ve svém nálezu se však výslovně přiklonil k právnímu názoru navrhovatele a zformuloval již jednou citovaný interpretativní výrok.²³ V odůvodnění Ústavní soud nejprve odkázal na římskou tradici a soukromoprávní aspekty případu. Jen tak mimochodem připojil větu, která může zásadním způsobem snížit předvídatelnost práva v této oblasti a kterou mohl způsobit velký zmatek, aniž o tom snad sám věděl. Ústavní soud totiž uvádí: „Výše předestřené úvahy jsou podporovány rovněž skutečností, že při odstoupení od smlouvy musí prodávající tomuto jednání přizpůsobit též způsob ochrany svých práv. Příslušný nárok založený ustanovením § 457 občanského zákoníku je nárokem toliko obligacním, nikoli věcným. Z tohoto důvodu tak nemůže být postupováno dle § 126 občanského zákoníku a použito žaloby vlastnické, nýbrž žaloby na plnění.“²⁴ Dosavadní praxe byla doposud opačná. Pokud by se Ústavní soud rozhodl tento svůj názor vynuocovat, mohlo by to mít zničující následky. Z odůvodnění se vůbec nedozvíme, co Ústavní soud k této větě vedlo, v čem konkrétně spočívá ústavní rovina tohoto problému a proč ji vůbec do textu nálezu zahrnul. Bagatelizující námitky, že jde zjevně o obiter dictum bez normativní relevance mohou být pravdivé, nejsou však namístě, neboť se lze jen těžko smířit s představou, že vše, co jde nad rámec nosných důvodů, Ústavní soud vyjádřil jen pro zajímavost.²⁵ Až po tomto expozé Ústavní soud přikročil k ústavněprávní argumentaci, i nadále však řešil konflikt interpretačních alternativ A a B, přičemž se závěrem přiklonil k jedné z nich. Dodejme, že v odůvodnění zamítavého rozhodnutí Ústavní soud uvedl, že je na obecných soudech, aby zákonnou normu naplnily ústavně konformním obsahem.

Zásadní otázka však zní: „Čeho Ústavní soud svým rozhodnutím dosáhl? Jaký právní stav nastolil?“ Je zcela nepochybné, že sporné ust. § 48 odst. 2 občanského zákoníku zůstalo v nezměněné podobě součástí právního řádu. Ústavní soud dále konstatoval, že interpretační varianta formulovaná velkým senátem Nejvyššího soudu není ústavně konformní a přímo do interpretativního výroku pojal interpretaci vlastní. Právní stav se však ve skutečnosti nezměnil, snad vyjma toho, že Ústavní soud označil názor velkého senátu za protiústavní a potvrdil tak názor předkládajícího senátu. S rozhodnutím velkého senátu tak bylo vlastně nakládáno podobným způsobem jako se zákonem, který je obecným soudem považován za protiústavní, ovšem s tím rozdílem, že formálně bylo navrženo odstranění interpretované právní normy, nikoli protiústavní interpretace samotné. Toho dosaženo nebylo, přesto se navrhovatel zdál být uspokojen, neboť mu Ústavní soud dal (zdánlivě?) za pravdu.²⁶ Ústavní soud se tak dostal do pozice autoritativního interpreta v obecné rovině bez vazby na konkrétní případ, dokonce šlo o roli interpreta zákona, nikoli Ústavy. Je evidentní, že tato úloha Ústavnímu soudu obecně nepřísluší.

Předkládající senát Nejvyššího soudu v následujícím řízení opět předložil věc k rozhodnutí velkému senátu, neboť jeho rozhodnutí zůstalo nálezem Ústavního soudu nedotčeno,²⁷ zřejmě v očekávání, že velký senát svůj názor přehodnotí ve prospěch druhé výkladové alternativy, která jediná se zdála být ve hře. Velký senát však učinil cimrmanovský úrok stranou a pokusil se o co možná největší průnik svého předešlého rozhodnutí s nálezem Ústavního

²³ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 78/06 ze dne 16.10.2007.

²⁴ Odst. 18 cit. nálezu.

²⁵ K tomu srov. debatu na serveru Jiné právo: <http://jinepravo.blogspot.com/2008/03/temporln-psoben-prva-es-ad-absurdum.html>, návštěva dne 29.10.2008.

²⁶ Srov. Spáčil, J.: cit. dílo.

²⁷ Poznamenejme, že Nejvyšší správní soud postupuje jinak a následuje nález Ústavního soudu bez dalšího rozhodování rozšířeného senátu.

soudu.²⁸ Konstatoval, že, vázán nálezem Ústavního soudu,²⁹ akceptuje požadavek chránit dobrou víru kupujícího (tj. osoby, která věc nabyla od osoby, vůči níž prodávající odstoupil od smlouvy), jehož vlastnické právo nabyté v dobré víře musí zůstat zachováno. Předmětem pozornosti Nejvyššího soudu se tak stala otázka, zda kupující byl v dobré víře. Nejvyšší soud interpretoval nález pléna Ústavního soudu v tom smyslu, že nabyvatel je v dobré víře, „...*jestliže v době uzavření kupní smlouvy č. 2 byl se zřetelem ke všem okolnostem věci v dobré víře o tom, že zde není důvod, pro který by některá ze smluvních stran kupní smlouvy č. 1 účinně odstoupit,*“ a dodal, že je na něm, aby svou dobrou víru prokázal. Proti tomuto rozhodnutí v odborném tisku ostře vystoupil J. Spáčil s argumentem, že většina vytrhla výrok nálezu Ústavního soudu z kontextu jeho odůvodnění a že se Ústavní soud jednoznačně přiklonil k variantě zastávané menšinou velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu.³⁰

S tímto názorem založeným na tezi *větší bere* se nemohu ztotožnit. Pokud bychom vycházeli pouze z interpretativního výroku, těžko bychom došli k obecně přijatelným závěrům. Ústavní soud bychom totiž, stejně jako velký senát Nejvyššího soudu, pasovali do role jakéhosi sekundárního normotvůrce.³¹ Interpretativní výrok a právní názor velkého senátu by se staly pro obecné soudy obecně závaznými s tím, že, zřejmě analogickou aplikací metody *lex superior derogat legi inferiori* (tedy větší bere) by velký senát byl nucen sám (Ústavní soud nikdy nezašel tak daleko, aby zrušil právní názor vyjádřený v rozhodnutí velkého, resp. rozšířeného, senátu) přehodnotit. Nález Ústavního soudu dle mého názoru není možné číst jako pokyn Nejvyššímu soudu, aby akceptoval stanovisko menšiny velkého senátu, neboť to mj. vůbec nebylo v kompetenci Ústavního soudu. Jádrem problému, a tím se dostáváme zpět na obecnou rovinu, je podle mého názoru třeba hledat v předmětu řízení před Ústavním soudem, resp. ve způsobu, jakým Ústavní soud odůvodnil svůj nález.

Ústavní soud se dle mého názoru nedostatečně oprostil od předmětu sporu v řízení před obecnými soudy a neodolal pokušení vyjádřit se k řešené otázce nejen z pohledu ústavnosti, ale též pohledem civilistiky. Ústavní soud problém pojal rovněž jako spor mezi dvěma nabízejícími se řešeními a také svůj interpretativní výrok formuloval pozitivně.³² Následující postup velkého senátu Nejvyššího soudu je třeba považovat za legitimní. Nejvyšší soud totiž sdělení Ústavního soudu dekodeval a přijal tak, že Ústavní soud spatřoval protiústavnost té části předcházející argumentace Nejvyššího soudu, v níž Nejvyšší soud konstatoval apriorní irelevantnost dobré víry nabyvatele. Za nadbytečný a poněkud zavádějící však lze považovat

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.1.2008, sp. zn. 3177/2005, cit. podle *Právní rozhledy*, roč 2008, č. 9, s. 339.

²⁹ Za pozornost stojí i použitá formulace odůvodnění: Nejvyšší soud totiž uvádí, že jeho předešlý právní názor bylo *pro tuto věc závazně korigován nálezem pléna Ústavního soudu* (důraz O.M.), takže můžeme usuzovat, že pokud by se jednalo o věc jinou, velký senát Nejvyššího soudu by se patrně názorem Ústavního soudu necítil být vázán. Přestože se pohybujeme v hypotetické rovině, považuji za nezbytné uvést, že takový přístup je podle mého názoru neudržitelný, neboť odporuje čl. 89 Ústavy, srov. již citovaný nález IV. ÚS 301/05.

³⁰ Srov. Spáčil, J.: cit. dílo, s. 330.

³¹ Srov. další Spáčilovy úvahy na téma interpretace rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu obecnými soudy, když uvádí, že velký senát Nejvyššího soudu interpretoval nález Ústavního soudu a obecné soudy jsou povinny aplikovat rozhodnutí velkého senátu, ovšem ve smyslu nálezu Ústavního soudu, Spáčil, J.: cit. dílo, s. 332. Domnívám se však, že aplikace a interpretace právní normy se od argumentace judikaturou kvalitativně liší.

³² Stejně jako v případě charakteru určovacích žalob, kde však nešlo o interpretativní výrok, nýbrž o stanovisko pléna vydané podle § 23 zákona o Ústavním soudě, viz výše.

tvrzení Nejvyššího soudu, že závěr Nejvyššího soudu představuje interpretaci nálezů Ústavního soudu.

To, že proces dekódování sdělení Ústavního soudu nebyl svévolný, dokládá i další, tentokrát senátní, nález Ústavního soudu v obdobné věci, v níž Ústavní soud výslovně uvádí, že nepředjímá výsledek řízení před obecnými soudy, neboť bude stěžejní, zda bude prokázána dobrá víra nabyvatelů.³³ Je skutečností, že Nejvyšší soud naplnil pojem dobrá víra způsobem, který nabyvatele staví do velice obtížné pozice.³⁴ Můžeme očekávat, že Ústavní soud dostane možnost, aby se k postupu Nejvyššího soudu autoritativně vyjádřil. Těžko však Nejvyšší soud v tomto případě kritizovat za nerespektování judikatury Ústavního soudu.

J. Spáčil ve své polemice uvádí, že závěr Nejvyššího soudu je příliš paušalizující a dodává, že je rozdíl, zda je odstoupeno od smlouvy z důvodu jinak právně morálně indiferentního (jako příklad Spáčil nabízí smluvní ujednání, dle něhož prodávající je oprávněn odstoupit od kupní smlouvy, kterou převádí vlastnické právo ke knize, pokud se mu nepodaří opatřit si ve sjednané době vlastní exemplář), nebo, zda jde o důsledek porušení povinnosti (typicky prodlení se zaplacením kupní ceny). Nálezem Ústavního soudu pak argumentuje ve prospěch názoru, že sama vědomost nabyvatele o tom, že jeden z předešlých vlastníků je oprávněn odstoupit od kupní smlouvy s (možnými) důsledky proti další převody, nezakládá jeho nedobrou víru. Taková úvaha však v nálezě Ústavního soudu hledá něco, co tam být nemůže nebo spíše nemá.

To, zda odstoupení od smlouvy budou přiznány účinky věcněprávní nebo toliko obligační závisí na rozhodnutí zákonodárce a na obecné justici v čele s Nejvyšším soudem. V tom, že se uvedené instituce přikloní na tu či onu stranu těžko spatřovat protiústavnost. Zároveň je však zřejmé, že obecně přijatelné řešení může v konkrétní situaci vést k protiústavním důsledkům. Je na obecných soudech, aby vznik těchto situací eliminovaly. V žádném případě se nelze spokojit se závěrem, že z judikatury Nejvyššího soudu jednoznačně vyplývá, že odstoupení od smlouvy má věcněprávní / obligační důsledky, a proto je a priori vyloučen zásah do základního práva vlastnit majetek.

V případech, kdy obecné soudy v této roli selžou, aktivuje se role Ústavního soudu. Institut interpretativního výroku lze v zásadě přivítat jako vhodný způsob zdůraznění nosných důvodů nálezů, a to nejen v řízení o kontrole norem, ale i v řízení o ústavních stížnostech. Zejména v případě zamítavých nálezů je však třeba pečlivě vážit, nakolik je vydání interpretativního výroku vhodné. Ústavní soud by se podle mého názoru neměl nechat vmanévrovat do role autoritativního interpreta v obecné rovině bez vazby na konstatování protiústavnosti konkrétního rozhodnutí či právního předpisu, tím méně pak do role interpreta obvyčejného práva. V takovém případě již zbývá pouze nepatrný krůček k tomu, aby se Ústavní soud dostal na půdu sjednotitele judikatury obecných soudů, který mu nepřísluší.

Zvýšenou pozornost je třeba věnovat též formulaci interpretativního výroku. Domnívám se, že i v těchto případech lze vyjít z pojetí Ústavního soudu jako negativního normotvůrce. V řízení o kontrole norem se tato funkce projevuje pravomocí zrušit právní normu. V řízení o ústavních stížnostech (analogicky též v případě konkrétní kontroly ústavnosti), kdy je předmětem řízení základní právo, srozumitelnost nálezů Ústavního soudu posiluje, když

³³ Nález II. ÚS 1747/07 ze dne 29.11.2007.

³⁴ Spáčil, J.: cit. dílo, s. 331.

Ústavní soud uvede nejen to, že rozhodnutím obecných soudů bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele (např. právo vlastnit majetek), ale též v čem konkrétně (tj. v jaké části argumentaci, příp. i za použití tzv. komplexního argumentu³⁵) považuje názor obecného soudu za protiústavní. Hovoříme-li o precedenčním významu nálezů Ústavního soudu, je třeba zdůraznit, že úloha Ústavního soudu spočívá v diskvalifikaci protiústavních interpretačních alternativ. Z imperativu ústavně konformní interpretace a závaznosti nálezů Ústavního soudu lze dovést povinnost obecných soudů nepoužít interpretaci označenou Ústavním soudem za protiústavní, nikoli však následovat pozitivní variantu zformulovanou Ústavním soudem. Výběr mezi dvěma a více ústavně konformními alternativami náleží naopak zásadně obecné justici.³⁶

Literatura:

- Anonymus: Hranice přezkumu rozhodnutí obecných soudů ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti, Linde, Praha, 2005, 229 stran, ISBN 80-7201-580-X.
- Blahož, J.: Soudní kontrola ústavnosti, ASPI, Praha, 2001, 489 stran, ISBN 80-86395-09-X.
- Filip, J.: Ústavní právo České republiky, 1. díl, 4. vydání, Doplněk, Brno, 2003, 556 stran, ISBN 80-7239-151-8.
- Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V.: Zákon o Ústavním soudu – komentář, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2007, 896 stran, ISBN 978-80-7179-599-5.
- Malenovský, R: K jednomu aspektu bezdůvodného obohacení v případě neplatné či zrušené smlouvy dle § 457 ObčZ, Právní rozhledy, roč. 2007, č. 21, s. 780 an
- Spáčil, J.: Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo třetí osoby: opět polojasno? Právní rozhledy, roč. 2008, č. 9, s. 329 an.
- Šimíček, V., Hloušek, V.(eds.): Dělbá soudní moci v České republice, Masarykova univerzita, Brno, 2004, 287 stran, ISBN 80-210-3318-5.
- Šimíček, V. (ed.): Role Nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – čas pro změnu?, Masarykova univerzita, Brno, 2007, 287 stran, ISBN 978-80-210-4262-9.
- Wagnerová, E.: Ústavní soudnictví, Linde, Praha, 1996, 93 stran, ISBN 80-7201-035-2.
- Wagnerová, E. et al.: Zákon o Ústavním soudu s komentářem, Praha: ASPI, 2007, 636 stran, ISBN 978-80-7357-305-8.

Kontaktní údaje na autora – email:

moravec.o@seznam.cz

³⁵ K pojmu srov. Filip, J.: Ústavní právo České republiky, 1. díl, 4. vydání, Doplněk, Brno, 2003, s. 321.

³⁶ Brožová, I.: Některé aspekty hranice ústavního přezkumu rozhodnutí obecných soudů v ČR. In: Hranice přezkumu rozhodnutí obecných soudů ústavním soudem v řízení o ústavní stížnosti, Linde, Praha, 2005, s. 115.